

АНАЛІТИЧНИЙ БРИФ

за результатами опитування учнів сільських шкіл щодо ключових аспектів якості освіти

ДЕРЖАВНА
СЛУЖБА
ЯКОСТІ ОСВІТИ
УКРАЇНИ

Canada

Зміст

Про дослідження	3
Ідеальна школа очима учнів та учениць	4
Сприятливе освітнє середовище для навчання і розвитку учнів	6
Якість освітньої діяльності школи	9
Дистанційне навчання	11
Можливості для позашкільної активності учнів і соціалізації	12
Плани на майбутнє	13
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	13

Про дослідження

Опитування учнів сільських шкіл щодо ключових аспектів якості освіти здійснено дослідницькою компанією Vox Populi на замовлення Державної служби якості освіти України в межах ініціативи «Система забезпечення якості освіти», що впроваджується в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe). «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) є проєктом міжнародної технічної допомоги, що реалізується компанією Alinea International та фінансується Урядом Канади.

Метою дослідження було вивчення думки учнів та учениць сільських шкіл про ключові чинники якості освітньої діяльності школи (безпечне освітнє середовище, підтримка педагогів, забезпечення навчальним обладнанням тощо) для використання цих даних у подальшій розробці інструментів, які допоможуть подолати нерівність у доступі до якісної освіти.

Цільовими групами дослідження були учні та учениці з сіл та селищ міського типу, які навчаються у закладах з малою наповненістю, в опорних закладах загальної середньої освіти, навчально-виховних комплексах та звичайних загальноосвітніх школах.

Дослідження було проведено у травні-червні 2021 року методом кількісного онлайн-опитування та фокус-групових дискусій із учнями 25 сільських шкіл з 22 областей України. До вибірки дослідження увійшли школи, відібрані з переліку закладів освіти, які пройшли інституційний аудит. Заклади, що потрапили у вибірку, були відібрані випадковим чином згідно з рівномірним представленням за регіональним розподілом та пропорційно згідно з типами закладів (малокомплектні школи, навчально-виховні комплекси, звичайні та опорні школи).

Загальна вибірка онлайн-опитування склала 400 респондентів. Серед учнів шкіл, які взяли участь в онлайн-опитуванні, 51,5% складають учні шкіл у селах, 48,5% – учні шкіл у селищах міського типу. За класом навчання 9% складають учні 8 класу, 51% – 9 класу, 22% – 10 класу, 19% – 11 класу. Серед респондентів 64% дівчат і 36% хлопців. 66% респондентів – у віці 14–15 років, 34% – 16–17 років, 1% – 18–19 років.

У якісному компоненті дослідження взяли участь 44 учасники і учасниці – 21 хлопчик і 23 дівчинки. Всього було проведено 7 фокус-груп з учнями та ученицями шкіл, які знаходяться у селах та смт. З них: по 1 групі окремо з дівчатами і хлопцями, в кожній з них взяли участь по 6 учасників і учасниць. 5 змішаних груп – з учнями і ученицями різних за типом закладів освіти – малокомплектних шкіл, звичайних і опорних шкіл та навчально-виховних комплексів.

Ідеальна школа очима учнів та учениць

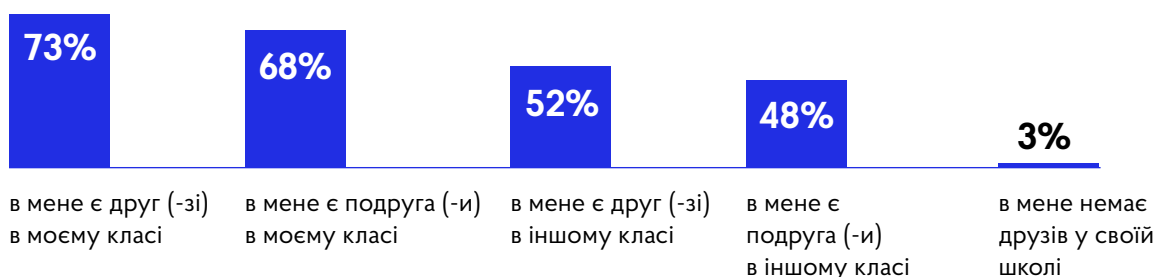
Для учнів важливими характеристиками ідеальної школи є підтримка вчителів і однокласників, дружня і доброзичлива атмосфера, відсутність цькування та дискримінації. Показово, що характеристики ідеальної школи, які стосуються психологічного комфорту в закладі, більш охоче і частіше артикулювали саме дівчата, і такі висловлювання лунали частіше під час групових дискусій, у яких брали участь лише дівчата.

«На мою думку, ідеальна школа – це школа, в якій комфортно перебувати абсолютно всім. Так само, як і вчителям, дітям. Школа, в якій цінується думка учня. Як вже вище сказано було, школа, в якій комфортно знаходитись»,
Респондентка 1, група з дівчатами.

Тобто важливою характеристикою ідеальної школи має бути комфортне середовище для соціалізації учнів і безпечного їх перебування. Так, більшість опитаних учнів і учениць мають друзів саме у школі, а учасники фокус-групових дискусій неодноразово говорили, що їм складно розмежувати шкільне і позашкільне життя. Ймовірно, у сільській місцевості, де бракує просторів для спілкування і проведення часу, школа виконує і функцію суспільного простору для проведення часу і в позашкільний час.

Чи дружите ви з кимось у своїй школі¹?

Важливими характеристиками ідеальної школи для дітей, які взяли участь у дослідженні, є також сучасна та якісна інфраструктура школи – наявність обладнання для проведення уроків, комп'ютерної техніки, матеріальної бази для спортивних занять та позашкільної активності.

¹ У цьому запитанні респонденти могли обрати декілька варіантів відповідей, тому сума відповідей перевищує 100%.

Сучасність школи, на думку окремих учасників, визначається і підходами до навчання, наприклад, можливістю вибору навчальних предметів, коригування навчального навантаження на учнів. Останнє залежить більшою мірою від нормативно-правової бази, що регулює систему загальної середньої освіти взагалі, але респонденти і респондентки дослідження висловлювали побажання щодо можливості вибору предметів залежно від уподобань та подальших навчальних планів учнів.

Іншою ознакою сучасності в ідеальній школі є підходи до представлення та подачі матеріалу, які застосовують вчителі. Учні часто напряду пов'язують стиль викладання вчителя (який подобається або не подобається) із бажанням більше вивчати той чи інший предмет.

«Мені здається, ідеальна школа в Україні – це взаємоповага, взаєморозуміння між учнями і вчителями, боротьба з булінгом в першу чергу. І також насамперед, мені здається, має бути повага один до одного. І також на зразок американської школи. Тому що я в 10 класі розумію, що мені не потрібна величезна кількість предметів, мені потрібно буквально 4 предмети, які мені треба вивчати і зосередитися на них».

Р 4, змішана фокус-групова дискусія (далі – ФГД).

Від «ідеальних» же вчителів учні, які брали участь у дослідженні, очікують: підтримки, мотивації, розуміння та поваги. Ідеальним вчителям можна довіряти як другу/подрузі і радитись з різних питань. Такі учителі цікаво, доступно і професійно викладають матеріал, без перешкод роз'яснюють матеріал додатково, якщо не зрозуміло щось по предмету. Ідеальні вчителі не виділяють у класі «улюбленців», він або вона ставиться до всіх однаково, незалежно від рівня знань або соціального статусу учня.

Обговорення характеристик неідеальної школи під час фокус-групових дискусій без прив'язки до конкретного закладу дозволило нам зібрати узагальнені думки і міркування дітей про ті аспекти, які можуть їх засмутити у школі або засмучують, не висловлюючи пряму критику відносно свого закладу освіти. Такий підхід дозволив нам отримати більш щирі та відкриті оцінки учнів щодо тих аспектів, які їх не влаштовують у школах, або ж із якими вони стикалися у своєму досвіді. Про це свідчать, зокрема, і відповіді учасників дослідження на запитання про те, що потрібно змінити у їхніх школах. Сфери, які потребують змін, повністю співпадають із характеристиками неідеальної школи у психологічних і матеріальних аспектах.

Психологічними характеристиками неідеальної школи для учнів є напружені стосунки між учнями і вчителями, зверхнє ставлення вчителів до учнів, застарілі ме-

тоди викладання предметів, які не стимулюють інтересу до навчання, надмірне навантаження і довга тривалість уроків (45 хвилин), учні, які погано поведуться на уроках, зривають їх, розрізнення учнів і брак спільних активностей, булінг серед учнів, хвилювання і стрес через оцінки.

Стосовно фізичного середовища в неідеальній школі, то воно характеризується насамперед застарілою інфраструктурою школи, відсутністю належного обладнання для навчання, дефіцитом книжок у шкільних бібліотеках, відсутністю їдалень або буфетів у школах, застарілим обладнанням для заняття спортом, відсутністю позашкільних активностей і гуртків, відсутністю доступу до мережі Інтернет у школі.

Те, що у школах потребує змін, на думку учнів, і стосується саме тих характеристик, які учні називали «неідеальними».

Головною ознакою ідеальної школи для учасників і учасниць дослідження є бажання учнів відвідувати школу і навчатися.

Сприятливе освітнє середовище для навчання і розвитку учнів

Важливою знахідкою дослідження стало те, що його учасники і учасниці впевнено говорили про відповідальність самих учнів за формування сприятливого середовища у своїх закладах освіти.

Зокрема, йшлося про те, що сприятливе освітнє середовище – це:

- повага учнів один до одного;
- згуртованість незалежно від соціально-майнового стану;
- відсутність булінгу і більша активність в учнівському колективі.

Стосовно булінгу або цькування, то жоден/на з учасників/ць фокус-групових дискусій не засвідчив/ла, що стикався/лася з такими практиками особисто, але з контексту обговорень було зрозуміло, що діти щонайменше знають про це явище і могли спостерігати булінг відносно інших учнів, вони знають про негативний вплив булінгу як щодо тих дітей, які є його жертвами, так і на атмосферу в учнівському колективі. Учні очікують більшого включення вчителів у попередження булінгу і боротьбу з ним у школах. Під час декількох обговорень діти також згадували про недопустимість цькування або подібних практик з боку вчителів.

Водночас важливим аспектом сприятливого освітнього середовища, у якому хочеться навчатися, для учнів залишається і ставлення до них вчителів, і практики поводження вчителів з учнями. Під час онлайн-опитування респонденти могли оцінити поширеність *позитивних* практик учителів. **Абсолютна більшість респондентів повідомляє, що вони на регулярній основі (не рідше одного разу на місяць) отримують у разі потреби додаткові роз'яснення від вчителів (про це говорять 85% респондентів), а також похвалу за докладені зусилля під час виконання завдання (83%). Трохи менше, але також досить багато респондентів говорять про підтримку, навіть якщо завдання виконане не дуже добре (66%), і можливість обирати рівні складності під час виконання завдань (56%). Водночас про можливість обирати, які завдання виконувати залежно від опанування матеріалу, говорить 41% респондентів.**

Також досить поширеними (за словами респондентів) є і негативні практики з боку вчителів. Так, половина респондентів повідомила, що вчителі на регулярній основі (не рідше одного разу на місяць) привселюдно оголошують результати контрольних робіт (50%) і забирають час на перерві (48%). 40% респондентів говорять про привселюдне коментування неправильно зробленої роботи, а 34% – про виокремлення «улюбленців». Кожен четвертий (27%) респондент не рідше одного разу на місяць має досвід привселюдного вичитування за помилки, 21% має досвід, коли вчителі не відпускають у туалет. 15% респондентів не рідше одного разу на місяць стикалися з ситуацією несправедливого оцінювання їхньої роботи.

При цьому, якщо загалом говорити про дії вчителів у разі виникнення проблем під час навчання, 51% респондентів стверджує, що вчителі підтримують, підбадьорюють і вірять, що респондент впорається з труднощами. Водночас 2 з 5 респондентів (40%) стверджують, що вчителі переважно або завжди ігнорують такий вид підтримки (39%), або взагалі обзивають, сміються, присоромлюють (про це говорить 1% респондентів). Причому респонденти-хлопці частіше говорять про підбадьорювання/підтримку – 59% проти 47% серед дівчат, тимчасом як 43% дівчат говорять про ігнорування або висміювання проти 34% з-поміж хлопців.

Серед негативних практик, які відзначали учасники і учасниці дослідження, варто окремо виділити і стереотипні та некоректні висловлювання вчителів щодо здібностей учнів та учениць за ознакою статі. Наприклад, коли йдеться про вивчення фізики (наприклад, двигунів), трапляються судження на кшталт, що це тема «для хлопців, і дівчатам може бути не цікаво». До таких висловлювань, поруч із певними стереотипними твердженнями вчителів або керівництва шкіл про те, як мають поводитися або виглядати дівчата чи хлопці, діти ставляться чутливо.

Всі без винятку учасники фокус-груп – як хлопці, так і дівчата – не бачать доцільності в розділенні класу за статтю під час навчання, адже не бачать різниці у здібностях дівчат і хлопців до опанування різних знань і навичок.

Сприятливе освітнє середовище визначається і рівнем приналежності учня та учениці до закладу, що формується зокрема через залученість учнівства до змін у своєму закладі освіти. Відтак діти/підлітки з фокус-групових дискусій стверджували, що вважають важливою свою участь як у позакласних активностях (заходах, волонтерській роботі), так і в більш системній роботі, яка, без сумніву, є для дітей ще й додатковою можливістю отримати досвід реалізації проєктів, наприклад, отримання грантової підтримки на облаштування території школи (в конкурсах або змаганнях), спортивних майданчиків або озеленення.

«Наприклад, у 2020 році на початку цього навчального року кожен клас щось робив для школи. Мій клас робив перед школою альпійську гірку, тобто гірка і багато насаджень. Також багато класів – інших насаджень багато зробили».

Р 1, ФГД змішана.

Діти відчують бажання брати участь в таких проєктах, але разом із тим мають потребу у підтримці з боку керівництва школи, розумінні того, що школі потрібен внесок учнів і в чому вони можуть бути їй корисні. Досі найбільш поширеною практикою залучення учнів залишається прибирання ними території школи і класів або ремонт шкільних меблів, що, звичайно, можна вважати такими, які формують відчуття залученості учнів до школи, однак лише до певної міри.

Ознакою сприятливого освітнього середовища є також учнівське самоврядування, але в чому може полягати діяльність в межах цієї активності, учням складно пояснити. В цьому аспекті діти також потребують більшої підтримки та інформування з боку керівництва шкіл та вчителів.

Переважна більшість учнів відповіла, що їм цікаво в школі проводити час саме зі своїми друзями. Разом готуватись до уроків, навчатися, гратися, проводити час, брати участь у заходах, змаганнях та проєктах. Дівчата дещо частіше, ніж хлопці, дружать з дітьми іншої статі як зі свого класу, так і з інших: серед них 63% мають друзів-хлопців у своєму класі, 47% – у іншому класі. Серед хлопців 48% мають друзів-дівчат у своєму класі, 36% – у іншому класі.

Якість освітньої діяльності школи

Для оцінки якості навчання у школі учням та ученицям було запропоновано висловити своє бачення щодо 8 тверджень, які описували процес навчання у скоріше негативному світлі. 51% усіх респондентів вважає, що жодне з негативних тверджень їх не стосується, 36% погоджуються принаймні з одним із цих тверджень, а 13% не змогли відповісти на запитання. 55% дівчат у порівнянні з 43% хлопчиків заявили про те, що не мають жодних перешкод для отримання кращого навчання у школі. *З обережністю можна зробити висновок про те, що хлопці більш охоче висловлюють критичне ставлення до школи, натомість дівчата можуть бути схильні давати соціально схвальні відповіді.*

По 14 % респондентів погоджуються, що їм не цікаво вчитися і що навчання занадто складне для них. По 8 % говорять про неможливість отримати гарні оцінки через упереджене ставлення вчителів, страх зробити помилку через насмішки вчителів та/або учнів. Від 3 % до 4 % респондентів говорять про нерозуміння, навіщо їм освіта, некомфортність почуття у школі через психологічне чи фізичне насильство, те, що вони вже працюють і заробляють гроші, тому навчання їм не потрібне.

Оберіть всі висловлювання, що добре описують ваше ставлення до шкільного навчання²:

² Респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповіді, тому сумарно відповіді перевищують 100%.

16% дівчат у порівнянні з до 10% хлопців стверджували, що навчання для них надто складне і вони не можуть впоратися з ним, і 17% хлопчиків проти 12% дівчат говорили про те, що навчання їм нецікаве. В інших випадках значимої різниці у відповідях хлопчиків і дівчат у даній частині дослідження не спостерігалось.

Ці дані підтверджують і відповіді учасників і учасниць фокус-групових дискусій – серед бар'єрів для навчання учні називають:

- велике навчальне навантаження, зокрема для тих, хто готується складати ЗНО;
- великий обсяг домашніх завдань, які, за словами учнів *«не встигає перевіряти і сам вчитель»*;
- велика кількість предметів, доцільність яких як обов'язкових незрозуміла учням, застарілі методи і підходи до викладання.

І хоча результати опитування учнів показали, що здебільшого вони мають підтримку з боку батьків і старших родичів, зокрема в питаннях зацікавленості відносинами дітей з однокласниками та вчителями, діти гостро відчувають потребу в наставництві, особливо в питаннях подальшого вибору професії та продовження навчання.

Щодо матеріально-технічного забезпечення освітнього середовища у сільських школах, то більшість учасників фокус-групових дискусій стверджували, що:

- школам бракує «сучасності» в облаштуванні освітнього простору – устаткування сучасними зручними меблями;
- школам бракує лабораторій для проведення дослідів на уроках фізики, хімії та біології;
- наявна затеоретизованість викладання предметів, відсутня практична складова у їхніх школах, що зменшує мотивацію до опанування цих предметів;
- існують проблеми з наявністю місця для харчування у школі – *«було би гарно мати хоча б буфет, а не бігати в кіоск через дорогу»*;
- наявний брак літератури у шкільних бібліотеках.

Всі ці аспекти напряму впливають і на якість навчання, і на стан учнів під час перебування у школі. Тривалість уроків до 16:00 у старшокласників без можливості пообідати викликає у дітей дискомфорт і зокрема не сприяє ефективному і якісному навчанню.

Через низку факторів у школах склалися умови для недоброчесності у навчальному процесі – як з боку вчителів (надмірна кількість навчального матеріалу для самостійного опрацювання учнями, брак уваги до навчальних предметів, які не

вносяться на ДПА та ЗНО, нехтування перевіркою виконання учнями домашніх завдань, надмірна їх кількість), так і серед учнів (брак самомотивації до навчання, нехтування виконанням домашніх завдань).

«У нас багато хто просто списує, тому що вони (учні) не задумуються про те, що це нові знання, засвоєння матеріалу, а всі зациклені на оцінках. І тому всі не розуміють».

Р 4, змішана ФГД.

І хоча результати дослідження свідчать про те, що учні загалом задоволені якістю навчання у своїх школах, існує чимало бар'єрів для повної можливості учнів опанувати і розвивати знання і навички.

Дистанційне навчання

Дослідження виявило низку системних проблем у процесі організації дистанційного навчання у закладах освіти, що загалом негативно відобразилося на рівні та якості знань учнів.

Так, вчителі не були готові до використання технологій дистанційного навчання в умовах карантину. Брак навичок роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та інтернет-ресурсами призводив до того, що більшість нового матеріалу пропонувалася учням для самостійного опрацювання, бракувало якісного зворотного зв'язку. Наприклад, виконання домашніх завдань не завжди перевірялося.

Проблемність ситуації посилювалася ще й тим, що, за свідченнями учнів, у них немає належних навичок опанування матеріалу самостійно, більшість потребує підтримки з боку вчителів (окремі учні стверджували, що мали можливість спілкуватися з учителем і телефонувати йому/їй для роз'яснень) щодо самопідготовки і вивчення матеріалу самостійно.

93% респондентів онлайн-опитування стверджують, що в їхній школі було організоване дистанційне навчання, і серед таких респондентів 97% брали участь у дистанційному навчанні (**тобто серед усіх респондентів 90% брали участь у дистанційному навчанні**).

Переважає більшість респондентів, які брали участь у дистанційному навчанні, стверджує, що у них є і необхідна техніка, і швидкий інтернет для цього (73%). Ще у 17% наявна техніка, але поганий інтернет, а у 6% – нормальний інтернет, але

обмежений доступ до техніки. Про наявність техніки, але відсутність доступу до інтернету говорить 1% респондентів, про відсутність узагалі можливостей – 2%. **Отже, майже третина – 27% – опитаних дітей не мають всього необхідного для дистанційного навчання.**

За словами 67% респондентів, які дистанційно навчалися, усі вчителі брали участь у навчанні, а ще 28% говорять про більшість учителів. Водночас 34% стверджують, що всі вчителі надають необхідні роз'яснення та консультації, а 38% – що більшість вчителів надає роз'яснення. Вважають, що необхідні роз'яснення/консультації надають половина чи менше вчителів – 17% (решта 9% опитаних або не змогли відповісти на запитання, або вважають, що вчителі взагалі не дають роз'яснень/консультацій). Більшість учасників і учасниць дослідження стверджували, що дистанційне навчання було для них заскладним і менш цікавим та ефективним, ніж навчання у школі офлайн. Навіть порівнюючи з перевагами дистанційного навчання – можливістю більше поспати, зекономити час на підготовці до виходу в школу та на дорогу – діти відчували брак спілкування і можливостей до соціалізації.

Можливості для позашкільної активності учнів і соціалізації

Окрім навчальної функції школа у сільській місцевості відіграє значну роль в аспекті соціалізації учнів, що є і обмеженням (оскільки в сільській місцевості бракує альтернативних просторів для спілкування та спільної діяльності молоді), і можливістю розвивати шкільний простір як дружній до позашкільної активності.

Більшість учасників і учасниць дослідження, які мають час і бажання, відвідують гуртки та секції з позашкільної активності. Однак у сільській місцевості бракує таких можливостей – безкоштовні гуртки обмежені тими, які пропонує школа, а платні можуть знаходитися в інших населених пунктах. Із доступних активностей для дозвілля учні надають перевагу спорту та прогулянкам у лісі, парку, по своєму населеному пункту.

Не дивлячись на те, що сьогодні інтернет є найбільшим, а інколи і єдиним джерелом інформації та будь-якого контенту для дітей, частина опитаних наполягає на тому, що читають книжки – принаймні ті, які є обов'язковими для курсу літератури.

Думки учнів розділились щодо популярності читання книг серед їхніх однолітків, але більшість схиляється до думки, що читання є важливим і корисним. Водночас більшості учнів, які готуються до складання ЗНО, не вистачає часу читати твори поза шкільною програмою.

Плани на майбутнє

Лише 1% респондентів онлайн-опитування уже зараз стверджує, що не планує надалі вчитися. Решта респондентів (переважна більшість) має певні плани або щонайменше поки вагається.

Основні сценарії на майбутнє: продовження навчання в Україні та отримання професійної освіти (35%) або вищої освіти (33%). Ще 7% планують продовжити навчання за кордоном. Поки не визначилися або не змогли відповісти на запитання 16% (крім цього, 8% респондентів з 8–9 класів на цей момент опитування планують завершення повної середньої освіти).

Простежуються помітні відмінності в планах хлопців і дівчат: серед хлопців більше тих, хто планує отримати професійну освіту в Україні (44% проти 30% серед дівчат). У свою чергу з-поміж дівчат 39% планують отримати вищу освіту в Україні проти 24% серед хлопців.

Також з-поміж респондентів з сільських шкіл 40% планують продовжити навчання в Україні та отримати професійну освіту проти 29% серед респондентів зі шкіл у СМТ. Водночас з-поміж респондентів з СМТ 43% планують здобути вищу освіту в Україні або поїхати за кордон проти 37% серед респондентів з сіл.

На думку переважної більшості учасників, школа і зокрема вчителі намагаються готувати дітей до дорослого життя. Однак практичних порад, підтримки та необхідних навичок з боку закладу освіти вистачає далеко не всім учням.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Дослідження актуалізувало декілька проблемних питань, вирішення яких лежить у площині повноважень органів влади різного рівня, а також керівництва шкіл та педагогів.

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

1. Не зафіксовано відверто негативних тенденцій в аспекті взаємин учнівства з педагогами, керівництвом школи та однолітками. Учні загалом вказували на те, що педагоги позитивно реагують на прохання додатково роз'яснити навчальний матеріал та допомагають. Водночас учні говорили й про випадки критики та образ із боку педагогів за помилки та низькі оцінки. Останнє може бути пов'язане з тим, що формувальне оцінювання

ще мало застосовується у базовій та старшій школах, а також не сформовано культуру надання зворотного зв'язку від педагогів учням.

2. Попри те, що учні та учениці не зазначили про випадки булінгу щодо себе, вони наводили приклади психологічного чи/та фізичного тиску щодо інших учнів, упереджень на основні статі, що свідчить про наявність таких негативних практик, а відповідно – про необхідність більш уважного і неформального підходу керівництва шкіл та педагогів до створення доброзичливої атмосфери без цькування та дискримінації.
3. Навчально-методичне забезпечення. Потребує уваги стан забезпеченості навчальними матеріалами та обладнанням шкіл у сільській місцевості. Більшість учасників зазначила, що у їхніх закладах бракує «сучасності» в облаштуванні освітнього простору, устаткування сучасними зручними меблями класів, обладнання лабораторій для проведення дослідів на уроках фізики, хімії та біології.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

4. Учні та учениці скаржаться на велику кількість навчальних предметів, які не здатні опанувати у випускних класах на однаково високому рівні, а тому обирають кілька пріоритетних для вступу і поглиблено їх вивчають. Решта навчальних предметів учнів та учениць не цікавить. Це розуміють і вчителі, тому толерують невідвідування уроків і невиконання завдань, а також виставляють необґрунтовані підсумкові оцінки. Реформа старшої профільної школи частково могла б вирішити цю проблему.
5. Перевантаженість учнів та учениць посилює проблему академічної недоброчесності – частина респондентів та респонденток вказує на поширену практику списування домашніх завдань, пошуку готових рішень в мережі Інтернет тощо через надмірну кількість завдань і подекуди формальний підхід до перевірки їх виконання.
6. Частина учнів та учениць вказали на підготовку до ЗНО як про окрему складову освітнього процесу. Репетиторство стало звичною практикою в Україні, і це додаткове підтвердження тому, що школа не забезпечує можливості учнівству скласти ЗНО на високому рівні та бути конкурентним у майбутньому. Якщо брати до уваги той факт, що фінансова спроможність батьків у сільській місцевості нижча, це посилює нерівність у доступі до освіти.
7. Підходи до викладання. Учні та учениці серед факторів, що негативно впливають на якість освіти, назвали затеоретизованість навчального ма-

теріалу та неможливість застосувати отримані знання на практиці. Учні зазначали також про слабку профорієнтаційну роботу в закладах освіти і брак навчальних предметів чи курсів, які б «готували до життя» (вчили планувати час, керувати фінансами тощо). Респонденти та респондентки вказують на необхідності нових методів та підходів у навчанні, оскільки ті, що застосовують педагоги, не мотивують до навчання, не викликають інтересу до поглибленого вивчення навчальних предметів.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ

8. Дистанційне навчання викрило, оголило кілька проблем освітнього процесу.
 - Майже третина опитаних учнів сказали, що не мають всього необхідного, щоб навчатися дистанційно. Серед бар'єрів для дистанційного навчання учнів найчастіше називали відсутність інтернету, потрібної техніки тощо.
 - Учні та учениці не вмюють самостійно вчитися, опановувати нові теми самостійно, їм бракує самомотивації та цілеспрямованості, відповідальності, вони потребують зовнішнього контролю та стимулу в навчанні.
 - Педагоги часто не мали відповідних знань та навичок для здійснення дистанційного навчання, тому нерідко воно зводилося до самостійного опрацювання учнями та ученицями нового матеріалу.
 - Під час дистанційного навчання зросло навантаження на учнів та учениць, особливо в частині виконання домашнього завдання. Як наслідок – респонденти та респондентки зазначали, що не завжди готували домашні завдання, а вчителі – не завжди перевіряли його виконання, що створювало видимість навчального процесу та знецінювало його суть.
 - Переважна більшість учнів та учениць зазначили, що відчують зниження рівня знань за період дистанційного навчання.

УМОВИ ДЛЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ, ДОЗВІЛЛЯ

Учні та учениці вказують на важливу роль школи як місця не лише для навчання, але й соціалізації. У цьому контексті можна виділити два аспекти: перший – школа забезпечує таку можливість, попри обмежені ресурси, другий – у сільській місцевості бракує місць для соціалізації та комунікації з однолітками. Це потребує уваги місцевої влади.

